

A délszláv háború utóélete - visszatekintés a konfliktus legújabb fejleményeinek tükrében

2011. május 26-án érkeztek meg az első hírek Ratko Mladić tábornok, a Boszniai Szerb Köztársaság hadseregének egykori főparancsnoka elfogásáról. Az évek óta keresett tábornok ellen - a srebrenicai népirtásban betöltött szerepének vizsgálata miatt - nemzetközi elfogatóparancs volt érvényben. Azt is rögzíteni kell, hogy az elfogás körülményei, az elfogott személynek a mérsárlásban betöltött szerepének tisztázása, illetve a hágai székhelyű, a Volt Jugoszlávia Területén Elkövetett Háborús Bűnösök Felkutatásával és Megbüntetésével Foglalkozó Nemzetközi Törvényszék (a továbbiakban: Nemzetközi Törvényszék vagy Törvényszék) eljárásának és ítéletének kérdése nem képezi jelen írás tárgyát.

E fontos esemény és a sajtó hathatós tájékoztatási tevékenysége miatt azonban érdemes visszatekinteni a háború évekkal ezelőtti lezárása után történetekre; még akkor is, ha tudjuk, hogy a délszláv háború ugyan már 1995-ben hivatalosan véget ért, de a konfliktus lezárása alapvetően a mai napig nem történt meg. A retrospektív visszatekintés apropója lehetővé teszi, hogy a nemzetközi jog tükrében vizsgáljuk meg azokat a lépéseket, amelyek az elmúlt másfél évtizedben - akár a feltételezett háborús bűnösök elfogása nélkül is - a nemzetközi közösség figyelmét felkeltették, és a konfliktus rendezésében, valamint Horvátország és Szerbia lehetséges uniós csatlakozásához vezető úton "mérőkövek" bizonyulhatnak.

Jelen írás tehát kizárólag a helyzet nemzetközi jogi tükrével foglalkozik, és ennek tükrében az elmúlt időszak kérdéseit négy részben elemzem röviden, külön-külön négy problematikus implikációra bontva a délszláv háború utóhatásait. E részek a konfliktus *de iure* vagy akár *de facto* lezárásának kulcskérdéseire világítanak rá, amelyek nélkülözhetetlenek déli szomszédjaink (Horvátország és Szerbia), valamint tágabb kontextusban a balkáni térség államai közötti együttműködés és fejlődés elősegítésében.

I. Függetlenedési törekvések - a háború és annak hivatalos lezárása

Az egykori Jugoszlávia területén az 1990-es évek elején a közép- és kelet-európai államokban bekövetkezett rendszerváltásokkal összhangban megindult a hat tagköztársaság függetlenedési törekvése, amely évtizedek óta elfojtott sérelmeket hozott hosszú idő után felszínre, és nemzeti indulatokat gerjesztett, és ezek végső soron a délszláv háború kirobbanását okozták.

A délszláv háborús konfliktust összességében egy tíz éven keresztül tartó - változatos intenzitással folyó - háborúnak lehet tekinteni. Legelőször Horvátország és Szlovénia kiáltotta ki függetlenségét 1991-ben, majd Bosznia-Hercegovina és Macedónia deklarálta az egykori Jugoszláviától (Kis-Jugoszláviától) való elszakadást. Ezekkel a fázisokkal összhangban a háború első - és legkevésbé véres - szakaszának az 1991. június 26-tól július 7-ig folyó szlovéniai, ún. tíznapos háborút tartják. A szerb, horvát és bosnyák nemzetiségek között kirobbant fegyveres konfliktusok (az 1991 és 1995 között zajló horvátor-

szági, valamint boszniai háború) azonban már a harcok és a konfliktus legvéresebb fázisát jelentik. Amint azt a szakirodalomban és a sajtóban többször aposztrofálták, a II. világháború után Európa legvéresebb harcainak hivatalos lezárására csak 1995-ben, az egyesült államokbeli Daytonban került sor. Az itt elfogadott okmány ünnepélyes aláírása pedig 1995 decemberében történt meg Párizsban, és az "Általános keretmegállapodás a békeről Bosznia és Hercegovinában" (a továbbiakban: daytoni megállapodás) címet viselő szerződés azonnal hatályba is lépett.¹ A jelenleg is hatályban lévő, a bosznia-hercegovinai államberendezkedést alapjaiban meghatározó daytoni megállapodás szerint Bosznia-Hercegovina önálló föderatív államként működik, amelyet két országrészre, ún. entitásra osztottak, a muzulmán-horvát országrészre és a szerb entitásra (illetve Brčko városa és a Brčkói körzet közvetlen szövetségi igazgatás alá került). Sajátságos megoldásként a daytoni megállapodásban mint nemzetközi szerződésben rögzítették a soknemzetiségű és vallásilag is tagolt államszövetség alkotmányát, amely jogtechnikailag egy szokatlan, viszont életképes megoldásnak bizonyult.

Azonban még öt év sem telt el háború hivatalos befejezése, a "daytoni rendezés" után, amikor a koszovói albán-szerb konfliktus kapcsán ismételtén a nemzetközi közösség figyelmének középpontjába került a régió. A Kis-Jugoszlávia részét képező Koszovóban kirobbant felkelés valójában a koszovói lakosság többségét alkotó albánok évszázados függetlenedési törekvéséből és az azóta már többé-kevésbé végleges módon lezajlott és intézményesült horvát bosnyák, macedón és szlovén elszakadás tapasztalataiból "táplálkozott". A Koszovói Felszabadítási Hadseregnek a koszovói szerbek ellen indított támadásaira reagálva az akkori jugoszláv elnök, Slobodan Milošević harcoló csapatokat küldött a térségbe. A szerb válaszcsepások miatt az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (a továbbiakban: NATO) hadműveleteket fogantatosított Kis-Jugoszlávia ellen (*Operation Allied Force*), annak területén, a koszovói albán kisebbség és a térség stabilitásának védelmében. 1999 júliusában az ENSZ békefenntartó csapatai (*Kosovo Force* - KFOR) bevonultak Koszovóba, és átvették az irányítást a továbbra is a Kis-Jugoszlávia részét képező területen, valamint megkezdték a harcoló felek lefegyverzését. A NATO-légicsapások jogszerűsége egyébként továbbra is vitatott, tekintve, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa a támadásra nem adott előzetes és kifejezett felhatalmazást, illetve az ENSZ Alapokmánya 51. cikkében foglalt egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogának megítélése sem egyértelmű a "védelmi célzatú" támadások kapcsán.

A konfliktus utóéletének további vizsgálata azonban már a következő alpontokhoz vezet el az olvasót, mivel a

¹Ld.: *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*. A megállapodás tíz éves évfordulója alkalmából készült kötetek közül egy magyar nyelvű tanulmánykötet elemzi rendkívül széles körben az utóhatásokat. Ezt ld.: GLATZ Ferenc (szerk.): *Dayton, 10 év után*. MTA Jogtudományi Intézete - MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 165.

Nemzetközi Törvényszék és a Nemzetközi Bíróság előtt zajló egyes eljárások már szorosan kapcsolódnak az 1999 előtti és utáni szakasz - gyakran eltérő - sajátosságaihoz.

II. A háborús bűnösök elfogása - a Nemzetközi Törvényszék tevékenysége

A véres harcok, a több mint 100 000 halott miatt a háborús bűnösökkel gyanúsítható személyek felelősségre vonását a nemzetközi közösség már a kezdetektől megkerülhetetlen kérdésnek tartotta. A szerb, horvát, bosnyák és koszovói "bűnösök" felkutatását és egy illetékes fórum számára való kiadását a függetlenné vált államok észak-atlanti és uniós integrációja előfeltételének minősítették. Ez a követelmény találkozott azzal a morális, erkölcsi elvárással, melyet a délszláv konfliktus sokat szenvedett népeinek várakozásai is meghatározták a konfliktus lezárása után.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 827. számú határozata² (az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete alapján) hozta létre 1993. május 25-én a Nemzetközi Törvényszéket, hágai székhellyel. Az *ad hoc* bírói fórum mandátuma deklarálta a volt Jugoszlávia területén folyó háborúk során történt súlyos bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonására irányult. A Törvényszék legsúlyosabb büntetésként életfogytiglani szabadságvesztést szabhat ki, de számos esetben felmentő ítéletet is hozott. A fórum közel két évtizedes történetének ismeretében egyértelműnek látszik, hogy a felelősség kérdését az "egyszerű", alacsonyabb rangú katonáktól az államelnökök szintjéig részletesen feltérképezi, és megfelelő körülményekkel jár el a különböző eljárási szakaszokban.

A Nemzetközi Törvényszékkel - noha legitimitása vitatott - való együttműködés kötelezettségét a délszláv konfliktusban érintett államok mindegyikétől elvárja a nemzetközi közösség; ennek kapcsán pedig leszögezhető, hogy már több mint 160 személy esetleges felelősségét vizsgálta. Közülük is kiemelendők a *Slobodan Milošević* egykori elnökkel szemben (2006-ban azonban elhunyt), *Radovan Karadžić*, a Boszniai Szerb Köztársaság egykori elnökével szemben, *Ante Gotovina* horvát tábornokkal szemben, *Ramush Haradinaj* egykori koszovói miniszterelnökkel szemben, valamint a nemrégiben elfogott *Ratko Mladić* boszniai szerb tábornokkal szemben folytatott eljárások. Az imént említett személyek elleni ítéletek megalapozottsága, indoklása, esetlegesen szigorúsága és nem utolsósorban ezek fogadtatása nagyban hozzájárulhat a konfliktus jövőbeli rendezéséhez és a népek közötti békés együttélés előmozdításához.

Mladić tábornok 2011-es elfogásával és kiadásával kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a leginkább keresett személyek túlnyomó többsége ellen már eljárás folyik a Törvényszék előtt, amely hosszabb távon a konfliktusban érintett államok kormányainak együttműködési készségére és a felkutatással, valamint kiadással járó előnyök racionális számbavételére világít rá. Nem kétséges, hogy a délszláv konfliktus majdani rendezésében ez elengedhetetlenül fontos tényezőnek fog bizonyulni.

III. Kapcsolódó ügyek a Nemzetközi Bíróság előtt

A délszláv konfliktus miatt a Nemzetközi Bíróság előtt két ügytípus szerepelt, amely - az előbbiek tükrében is - természetesen teljességgel független a magánszemé-

lyek-egyének kvázi büntetőjogi felelősségével, amely a Nemzetközi Törvényszék hatáskörébe tartozik. A Nemzetközi Bíróság ugyanis a peres eljárások során kizárólag államok közötti ügyekben és döntően az esetleges államfelelősséggel kapcsolatos kérdésekről dönthet.

Még a háború idején, 1993 márciusában Bosznia-Hercegovina keresetet nyújtott be a Nemzetközi Bírósághoz Kis-Jugoszlávia ellen, a genocídium megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezményben foglaltak megszegése és más súlyos jogsértések miatt.³ A későbbiekben ebben a tárgykörben Horvátország is hasonlóan járt el.

1999-ben Kis-Jugoszlávia eljárást indított a Nemzetközi Bíróság előtt tíz NATO-tagállam ellen,⁴ a szerb területek bombázása (*Operation Allied Force*) miatt. A szerbek által megnevezett tíz tagállamot több nemzetközi jogi norma megsértésével vádolta a felperes belgrádi kormány, többek között beavatkozással, erőszak alkalmazásával, genocídium elkövetésével és tiltott fegyverek használatával. A Bíróság a peres eljárásokat 2004-ben lezárta, s a pergátló kifogásokról szóló ítéletében kimondta, hogy a jugoszláv keresetekben szereplő kérdések eldöntésére nem rendelkezik joghatósággal. Ezen túl azonban az ENSZ legfőbb bírói fóruma más eljárásokra is hatással levő, jelentős megállapításokat tett, elsősorban a jugoszláv fél ENSZ-tagságának a kérdéses időszakban való megítéléséről.

A genocídium-ügy kapcsán a kereset ellen az alperes jugoszláv fél azzal érvelt, hogy a Nemzetközi Bíróságnak nincsen joghatósága az adott ügyben, mert a keresetben megjelölt időszakban Kis-Jugoszlávia nem volt tagja az ENSZ-nek, figyelemmel arra a tényre, hogy Jugoszláviát 2000 novemberében vették fel a világszervezet tagjai közé. A belgrádi kormány arra is rámutatott, hogy amikor Jugoszlávia a NATO-tagállamok ellen eljárást indított, a Nemzetközi Bíróság éppen Kis-Jugoszlávia ENSZ-tagságának hiánya miatt döntött a pergátló kifogások tárgyában, elutasítva ezzel a jugoszláv kereseti kérelmet, egyértelműen állást foglalva amellyel, hogy 1992 és 2000 között Jugoszlávia nem volt az ENSZ tagja.

A genocídium-ügyben hozott 2007-es ítélet⁵ megállapításai szerint - a srebrenicai mészárlás és egyéb cselekmények vonatkozásában - a felperes állításaival összhangban népirtás, illetve ahhoz hasonlatos kitervelt, etnikai alapon végrehajtott, nagyon súlyos cselekmények történtek. Ezekért azonban az egykori Jugoszlávia (Kis-Jugoszlávia) mint állam nem tartozik felelősséggel, hiszen azok elkövetése döntően paramilitáris csoportok tevékenységéhez köthető, amely az állam felelősségét nem, ellenben a Nemzetközi Törvényszék előtt egyének, azaz parancsnokok és döntéshozók felelősségét viszont már megalapozhatja.

A Nemzetközi Bíróság előtti ügyek lezárása - túl azon, hogy érdekes és előremutató eljárási vetületek kerültek

³ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*. Ld.: <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/7199.pdf>.

Az 1990-es évek második felétől azonban az eljárás folytatásában a nemzetközi közvélemény már nem volt érdekelte, ezért nyomást próbáltak gyakorolni Szarajevóra, hogy a megbékélés és a jövőbeni békés együttélés jegyében álljon el a keresettől.

⁴ Ld. az *erőszak alkalmazásának jogszerűségére vonatkozó ügyek* (Legality of Use of Force) az alábbi államokkal szemben: Belgium, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Kanada, Németország, Olaszország, Portugália és Spanyolország. A kérelmekről ld.: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=2>

⁵ Ld.: *Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Judgment. I. C. J. Reports, 2007. <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf>

² U.N. Security Council Resolution 827, adopted by the Security Council at its 3217th meeting (25 May 1993).

górcső alá - szintén hozzájárul a konfliktus jövőbeni rendezéséhez, miszerint az állam felelőssé tételének kérdése (illetve ennek bírósági úton való kikényszerítése) lekerült a kormányok napirendjéről, így pedig egyértelművé vált, hogy a Nemzetközi Törvényszék előtt az egyének felelősségének megállapítása lesz, illetve marad a továbbiakban is hangsúlyos.

IV. A paradoxon: újabb függetlenedési törekvések és az integrációs törekvések egyidejűsége

Az időközben eltelt években a térségben több jelentős változás történt, és újabb állam(ok) is születtek. 2011-ben az egykori Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság területén már hét államalakulat (hat elismert állam⁶ és egy jelenleg is vitatott státuszú terület, Koszovó) található. Montenegró 2006-ban vált külön Szerbiától, Koszovó pedig - melynek elismerése, a függetlenségi deklaráció jogszerűsége, és annak nemzetközi jogi megítélése miatt továbbra is aggályos - 2008-ban kiáltotta ki egyoldalúan a függetlenségét.

A fegyveres cselekmények ma már véget értek, azonban azt továbbra sem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a konfliktus is véget ért, és a nemzetiségi ellentétek is számottevően csillapodtak volna. Pozitív jelként értékelhető ugyanakkor, hogy az utódállamok mindegyike függetlenség megszerzése után egy eltérő irányú integrációt előnyben részesít, és hosszú távon megfelelő megoldásnak tart. Szlovénia már az Európai Unió és a NATO tagja, Horvátországot a NATO már felvette tagjai közé, míg 2011-től hivatalosan is az Európai Unió tagjelölt állama, és csatlakozása várhatóan 2013-ban lesz esedékes. Montenegró jelenleg is csatlakozási tárgyalásokat folytat az Európai Unióval, míg Szerbia 2009 decemberében kérte felvételét az Európai Unióba, és a NATO-val is Béképartnerséget alakított ki, csakúgy, mint Macedónia, amely ezen túl 2004-ben nyújtotta be csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz.

Konklúzió

A II. világháború utáni egyik legsúlyosabb fegyveres konfliktus befejeződését jól példázza, hogy a rendezés bírói fórumok útján, békés módon történik, amely - ismerve a harcok egykori intenzitását - a felek ésszerű mérlegelésének és jövőbe tekintésének egyértelmű bizonyítéka. A háborús bűnösök felkutatása és kiadása azonban olyan folyamat, amelyet továbbra is szem előtt kell tartaniuk az érintett államoknak, továbbá véghezvitele kulcskérdés a későbbi törekvések elérése szempontjából. Az elmúlt években a legtöbb, a sajtóból is jól ismert, háborús bűnökkel vádolt személyt sikerült a Törvényszék elé állítani, amely vitathatatlanul a kormányok érdeme és olyan eredménye, amelyet a nemzetközi közösség majd' minden fóruma elismer és pozitívan értékeli.

A daytoni megállapodással létrehozott sajátos bosnyák államszervezet életképesnek bizonyult az elmúlt időszakban, noha számos vonatkozásban újra-, illetve átgondolásra, felülvizsgálatra szorulhat a megállapodás néhány szakasza. Nem kérdés azonban, hogy a konfliktus egykori "gócpontja" kapcsán ez a helyzet igen pozitív, de hangsúlyozni kell, hogy ebben a nemzetközi közösség 1995-ben még nem lehetett feltétlenül bizonyos.

Végezetül pedig az a tény, hogy az utódállamok mindegyike hosszabb távon az uniós integráció, illetve többé-kevésbé a transz-atlanti kapcsolatok mellett kötelezte el magát, egy egységes és integratív szervezetben történő részvétel közösség gondolatát vetíti előre, ahol még kétségkívül fájó, de soha vissza nem térő emlékként hat a délszláv háború közel egy évtizede.

Kecskés Gábor
tudományos segédmunkatárs

⁶ Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia, Montenegró, Szerbia és Szlovénia.